

Ljudmil Dimitrov

BOLGARSKO-SLOVENSKI KULTURNI STIKI: POSKUS SYSTEMATIZACIJE

V besedilu skušam orisati posebnosti slovenske percepcije bolgarske književnosti, vsaj tisti del, ki je bil integriran v slovensko kulturo. To je pogojno lahko tudi pokazatelj, kaj Slovenci cenijo v bolgarski književnosti, in splošneje, kakšen je bolgarski prispevek v južnoslovansko kulturno prostranstvo.

Vsak narod se opira na stebre, ki potrjujejo njegovo samostojnost, neodvisnost in vztrajnost kljub neizbežnim zgodovinskim, političnim in ideološkimi okoliščinam ter preizkušnjam. Za Bolgare je ena od najmočnejših identifikacijskih točk vedno bila in tudi ostaja Beseda, duhovno ozemlje, kjer se imamo – ne brez utemeljenih razlogov – za pionirje. Ogromnega pomena je dejstvo, da je stara bolgarska književnost najstarejša slovanska književnost, stara cerkvena slovanščina – po blesteči polemiki svetega Cirila z zagovorniki trojezične teorije ter po kulturnem in prosvetnem delu, ki ga je

opravil skupaj s svojim starejšim bratom svetim Metodom – pa je postala tretji klasični jezik srednjeveške Evrope, ki je bil uzakonjen kot državni ter uradno priznan in ki je zelo vplival na duhovni razvoj drugih slovanskih narodov. Za pravoslavne kulture velja, da vsaka poskuša biti originalna, vodilna, prvotna. Dovolj je, če omenimo samo dve – bizantinsko in rusko. (Staro)bolgarsko slovstvo in kultura, nastali nekaj stoletij po prvi in nekaj stoletij pred drugo, zavzemata posebno mesto v duhovnem kodeksu pravoslavnih Slovanov, natančneje v prostranstvu Slavie Orthodoxe.

Dva vala starobolgarske pismenosti in književnosti (9.–11. in 12.–14. stoletje) sta kulturni fenomen, ki se ni formiral samo kot narodno samozavedanje v takrat največji slovanski državi, ki je bila prva v Evropi priznana kot samostojen subjekt, ampak tudi kot koristen primer za posnemanje, iz katerega izhajajo druge slovanske kulture. Druga pomembna lastnost starobolgarske kulture je, da po eni strani implicira politično voljo razsvetljenih vladarjev srednjeveške Bolgarije zgraditi državo kot delavnico znanja (Simeon I. Veliki je eden prvih carjev v Evropi, ki je zaključil študij na univerzi – priznani carigranski visoki šoli, na kateri je štiri stoletja pred njim študiral tudi sv. Ciril); po drugi pa je bila izraz celostne strategije in filozofije državnega ustroja, ki temelji na hierarhičnem principu, v katerem znanje zaseda visoko mesto, Beseda pa je enaka vrhovnemu oblastniku, ki vlada po Božji volji, po njegovi meri in podobi. Razsvetljena družba (dvor in duhovščina) je obenem zaprta družba, ki v določenem obdobju uporablja glagolico kot obliko tajne pisave, mistično iniciacijsko abecedo, po kateri so se lahko prepoznali somišljeniki. Gre za srednjeveško razumevanje sakralnosti védenja, ki je lahko in mora biti dostopno samo njega vrednim posameznikom. Z razvojem starobolgarske književnosti sta tesno povezani starosrbska in staroruska književnost, ki sta

prevzeli njen žanrski sistem kakor tudi splošnoslovansko problematiko. Tako je prevodna dediščina takrat razvitejše bizantinske kulture postopoma spodbujala pojav izvirnih del, ki niso sledila grškim vzorom, temveč so postavljala temelje slovanskega ortodoksnega literarnega kanona. Po mnenju italijanskega slavista Riccarda Picchia kulturni položaj v Bolgariji med 9. in 14. stoletjem »rodi novo literarno civilizacijo« na evropski celini.⁹

K tem razvojnim zgodovinskim dejavnikom je treba dodati tudi najpomembnejši, žal neuspešen poskus, s katerim so si Bolgari želeli brez pomoči tujih sil izbojevati narodno svobodo, in sicer aprilsko vstajo leta 1876, ki ji je sledil velik odmev v literaturi na prehodu iz 19. v 20. stoletje, spoštljivo pa odzvanja tudi v slovenski literaturi (cikel *Rapsodije bolgarskega goslarja: Slike iz zgodovine bolgarske vstaje* Antona Aškerca iz leta 1902). Zelo pomembno je, da se zahodni in slovanski znanstveniki (zgodovinarji, folkloristi, lingvisti) že od druge polovice 18. stoletja resno zanimajo za Bolgare, s čimer so se med drugimi slovanskimi narodi pojavili prvi znanstveni podatki o bolgarski etnokulturni diaspori, o izvoru in posebnostih bolgarskega jezika, o njegovi zgodovini in ljudski psihologiji. Tukaj moramo najprej omeniti Hrvata Andrijo Kačića Miošića z *Razgovorom ugodnim naroda slovinskoga* (1756), Nemca Blasiusa Kleinerja z *Zgodovino Bolgarije* (1761) in Srba Jovana Rajića z *Zgodovino slovanskih narodov* (1795). V 19. stoletju je Jernej Kopitar, izhajajoč iz svoje panonske teorije o starocerkvenoslovanskem izvoru spomenikov Cirila in Metoda, ki jo je kasneje razvijal Fran Miklošič, spodbujal velikega srbskega

⁹ Пикио, Рикардо (1993): *Православното славянство и старобългарската културна традиция*. София: Университетско издателство "Св. Климент Охридски", 174. Kot zanimivost naj omenim, da je tudi v 21. stoletju prav Bolgarija spet uzakonila cirilico kot tretjo uradno pisavo združene Evrope, in sicer v vstopom v Evropsko unijo 1. januarja 2007.

lingvista Vuka Karadžića, naj zbere podatke o bolgarskem jeziku in kulturi. Karadžić je tako leta 1822 na Dunaju izdal *Dodatek k sanktpeterburškim primerjalnim slovarjem vseh jezikov in narečij s posebnim ozirom na bolgarski jezik* in s tem dopolnil slovarje slovanskih jezikov, ki jih je v 17. stoletju naročila ruska vladarica Katarina Velika. Rezultati njegovega raziskovanja so pripomogli češkima znanstvenikoma, utemeljiteljema slovanske filologije, Josifu Dobrovskemu in Pavlu Josefu Šafáriku razviti konkretnjšo predstavo o stari cerkveni slovanščini in starobolgarski literaturi ter priznati jezik bolgarskih Slovanov za najstarejši slovanski knjižni jezik. Rezultat dolgoletnega folklornega preučevanja bosanskega Srba Stefana Verkovića je leta 1860 v Beogradu objavljen zbornik *Narodne pesmi makedonskih Bolgarov*. Druga karizmatična osebnost, hrvaški škof Josip Juraj Strossmayer, je s 70.000 tedanjimi groši bratoma Dimitru in Konstantinu Miladinovu pomagal, da sta v Zagrebu leta 1861 natisnila svoj znameniti folklorni zbornik *Bolgarske narodne pesmi*. Ruski slavist Konstantin Kalajdovič je v Moskvi izdal monografijo *Janez, eksarh bolgarski* (1824), izjemnega pomena pa je tudi delo zgodaj umrlega Ukrajinca Jurija Venelina (1802–1939) *Stari in sodobni Bolgari v svojem političnem, narodopisnem, zgodovinskem in religioznem odnosu do Rusov* (1829), ki ga je napisal in izdal pri komaj 27 letih. Kot učitelj v kišinjevskem semenišču se je Venelin namreč družil z Bolgari, kar je v njem vzbudilo trajno zanimanje za bolgarsko zgodovino in kulturo.

Postopno so se bolgarska zgodovina, jezik, kultura, slovanska identiteta spremenili v objekt umetniškega zanimanja velikih slovanskih pisateljev in pesnikov, ki so v tem prepoznali nekaj, kar se od njih razlikuje in jim je hkrati podobno. Ni brez pomena, da sta utemeljitelj bolgarske teme v ruski kulturi in literaturi Puškin s svojo

kratko povestjo *Kirdžali* (1834), petindvajset let za njim pa Turgenjev z romanom *Pred nevihto* (1859) vzpostavila celovit ideološki in estetski koncept junaka Bolgara Dimitrija Insarova. Nedvomno spoštljivo in do neke mere presenetljivo pa je trajno zanimanje za Bolgare in Bolgarijo, ki je vzniknilo v slovenski literaturi v drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja. Že France Prešeren v *Sonetnem vencu* omenja Trakijo, Orfeja in Staro planino (Hemus) ter Rodope, poseljene s Slovani. Za njim je o Bolgarih pisala pisateljica, pesnica in skladateljica Josipina Urbančič Turnograjska (1833–1854). Njeno *Povest o bolgarskem knezu Borisu* iz leta 1852, ki tematizira pokristjanjevanje Bolgarov, je že naslednjega leta prevedel Konstantin Petkovič in je izšla v Carigradu. Gre za prvi prevod slovenskega literarnega dela v bolgarščino. Kasneje se je interpretiranju bolgarskega hajduštva pridružil pesnik Josip Stritar, vendar pa je večjo prepoznavnost dosegel lirski ep z bolgarskimi motivi pesnika in duhovnika Simona Gregorčiča *Hajdukova oporoka* (1870). Gregorčičev učenec Josip Pagliaruzzi-Krilan je napisal balado *Smrt carja Samuela* in pesmi *Smrt Indža vojvode*, *Rod bolgarski* in *Stari hajduk*, ki so v različnih publikacijah izšle v drugi polovici 70. let 19. stoletja. Aškerc je objavil cikel *Rapsodije bolgarskega goslarja* in tudi pesmi *Jek z Balkana* ter *Šumi Marica*, med pomembnejše prispevke pa gre prišteti tudi Zofko Kveder z zgodbo *Spominjajte se!* (zbornik *Iskre*, Praga, 1905), ki so jo že naslednje leto prevedli v bolgarščino in objavili v vplivni reviji *Bolgarska zbirka št. 8*.

V drugi in tretji četrtini 19. stoletja izstopa nekaj avtorjev, ki imajo posebne zasluge za poglobljanje literarnih odnosov med Bolgari in drugimi južnimi Slovani. Ljuben Karavelov (1823–1879) je bil eden prvih bolgarskih intelektualcev, ki so že v obdobju turške nadvlade imeli filološko izobrazbo. V Moskvi se je povezal s kolo-

nijo bolgarskih študentov, med katerimi najdemo Konstantina Miladinova, Rajka Žinzifova, Vasilakija Popoviča in Neša Bončeva. Skupaj z njimi je osnoval društvo Bratski trud, ki je izdajalo istoimenski časnik. Leta 1861 je sodeloval v študentskih nemirih, leto prej pa ga je začela zaradi simpatiziranja z revolucionarnimi demokrati in obiskovanja njihovega prepovedanega krožka nadzirati policija. V Moskvi se je osebno seznanil s tedaj največjimi avtoritetami (Pogodinom, Aksakovom) in z ustvarjalnostjo velikih klasičnih avtorjev, kritikov in filozofov 19. stoletja, posebej z Ukrajinci Gogoljem, Ševčenkom in Vovčokom, hkrati pa tudi z Belinskim in Puškinom. Gogoljev slog je nedvomno najmočnejše vplival na še ne povsem izoblikovanega literata, kar je mogoče občutiti tudi v njegovi izjemni povesti *Bolgari iz starih časov*, napisani leta 1868 v ruščini, ki jo je avtor sam kasneje tudi prevedel. V slovenščino je bil reprezentativni odlomek preveden že v 19. stoletju, leta 1899 je bil objavljen v drugi številki tedaj priljubljene goriške revije *Venec slovanskih povestij*.

Najbolj karizmatična osebnost bolgarskega preporeda in posebljenje narodnega duha je genialni pesnik ter ideolog Hristo Botev (1848–1876). Njegovo kratko, le osemindvajset let dolgo življenje, ki je hkrati vzvišeno, tragično ter v celoti vpeto v kontekst turške nadvlade, je najbolj navdihujoč in dostojen zgled za Bolgare. Zanje imajo njegovi verzi enak identifikacijski značaj kakor Prešernovi za Slovence. Izjemna čast je, da je bila njegova poezija večkrat prevedena v slovenščino, ob stoti obletnici njegove smrti leta 1976 pa je izšla tudi posebna izdaja njegovih pesmi v prevodu izjemne prevajalke iz bolgarskega jezika Katje Špur. Prav stvaritve Boteva so navdihnile pesnike, kot sta Gregorčič in Krilan, Aškerc pa vsako od svojih pesmi v *Rapsodijah bolgarskega goslarja* začne s citatom enega od njegovih verzov v izvorniku. Za epigraf celotnega

cikla si izbere kitico iz balade *Hadži Dimiter*, ki v zavesti Bolgarov velja za sveto:

Ta, ki je v boju pal za svobodo,
ta ne umre. Za njim pa žalujeta
nebo in zemlja z živo narodo,
pevec pa v svoje pesmi ga kuje!

Literarno delo Ivana Vazova (1850–1921) ima posebno vrednost v razvoju nove bolgarske književnosti. Samo dve leti mlajši od Boteva se je zaposlil kot pomočnik na šoli njegovega očeta v Kaloferu, kasneje končal gimnazijo v Plovdivu, nato pa emigriral v Romunijo in Rusijo. Od leta 1889 je živel v Sofiji, leta 1881 pa je bil izbran za akademika. Več kot tri desetletja je bil eden od njegovih najboljših prijateljev Slovenec Anton Bezenšek. Rodil se je 15. aprila 1854 v kraju Bezenškovo Bukovje na Celjskem in velja za utemeljitelja bolgarske stenografije in glavni stenograf bolgarskega državnega zbora od leta 1879 do 1884. Kasneje je bil učitelj v Plovdivu in predavatelj na sofijski univerzi. Ob koncu svojega življenja je pridobil bolgarsko državljanstvo. Umril je v Sofiji 11. decembra 1915.

Kljub temu, da je pisal pripovedke, povesti, romane, zgodovinske drame in komedije, potopise, eseje in književne kritike ter prevajal besedila tujih avtorjev, je Vazov v narodni zavesti predvsem pesnik, kajti v bolj arhaičnem smislu se poezija pojmuje kot ekvivalent celotne književnosti. Najbolj znane in citirane so njegove lirske in socialne kratke pesmi ter tudi pesnitve iz njegovega najbolj izvirnega lirsko-epskega cikla *Ep pozabljenih* – dela, ki je vplivalo na Aškerčeve *Rapsodije bolgarskega goslarja*. *Ep pozabljenih* je cikel, sestavljen iz dvanajstih pesnitev (12 je sakralno število), kjer so heroji in dogodki predstavljeni v biblijskem kontekstu. Kronologija zajema celotno obdobje bolgarskega preporoda od samega začetka (Paisij Hilendarski) do zadnje usodne bitke Bolgarov proti Turkom – bitke

pri starogorskem prelazu Šipka 11. avgusta 1877; ta cikel ima funkcijo bolgarskega ustnega panteona. Aškerc je prepesnil ep Vazova in vanj vključil tudi junake, ki jih bolgarski avtor ni. Najbolj znano delo očeta bolgarske literature, prvi bolgarski roman *Pod jarmom*, je že leta 1938 prevedel France Bevk, knjiga pa je bila ponatisnjena leta 1962.

Eden večnih stereotipov bolgarske književnosti je junak Aleka Konstantinova (1863–1897) Baj Ganjo. Po kratkem obisku Amerike (1893) se je v njem porodila genialna ideja, ki predstavlja bolgarski prispevek k svetovni literarni dediščini. Baj Ganjo, do nedavnega balkanski suženj, najprej komičen, kasneje pa strašljiv novonastali malenkostni buržuj, pooseblja popačeno stran resničnosti po osvoboditvi. To ime se danes uporablja kot slabšalni izraz za Bolgara, ko pa se je delo prvič pojavilo, se je vnela vroča polemika za in proti avtentičnosti likov. Tako ali drugače se delo *Baj Ganjo. Neverjetne zgodbe o sodobnem Bolgaru* (1895) konča v nostalgичnem tonu ter z idealizacijo preteklosti, značilno za 80. leta, in v tradicijo retrospektivnih poglavij iz 19. stoletja uvede vizionarski aspekt. Junak je postavljen v ekstremne situacije in prikaže razhajanje med kulturnim vedenjskimi modeli v razvitem zahodnem svetu ter navidezno bolgarsko demokracijo. V besedilo je vključena fabula Boccaccievega *Dekameron*a, siže začetnega potovanja, značilen za pikareskni roman, osebnostna dvojica gospodar–podložnik se posledično spremeni, hierarhični odnosi se spreobrnejo. Gre za karierni in buržoazni roman ter politično grotesko. Delo je v slovenščino prevedel Živan Žun, izšlo pa je v Ljubljani leta 1942.

Petko Todorov (1879–1916) je bil najmlajši član kroga Misel in avtor z najoriginalnejšim odnosom do literarnih zvrsti – pisal je predvsem idile in drame. Pomembno je, da je bil prvi raziskovalec sprejemanja bolgarske literature pri drugih slovanskih narodih in

da je v svoji disertaciji *Odnos Slovanov do bolgarske književnosti* (1903) objavil izčrpne podatke o zanimanju Slovencev za Bolgare na področju kulture in literature. Zapisal je, da, »čeprav ta dva naroda, bolgarski in slovenski, geografsko zavzemata dve skrajni točki, eni vzhodni in drugi zahodni del Južnih Slovanov, ni nič motilo Slovencev, da ne bi sledili tako hitremu napredku Bolgarije in njene literature«. ¹⁰

»Večna in sveta«, največja bolgarska pesnica, ki je legitimirala žensko občutenje sveta in vitalnost ter ga enakopravno postavila ob bok prioritetnemu »moškemu« literarnemu svetu, dvakrat predlagana za Nobelovo nagrado za književnost, Elisaveta Bagrjana (1893–1991) ni bila samo najbolj uporniški glas v liriki generacije Desanke Maksimović iz Srbije ter Marine Cvetajeve in Ane Ahmatove iz Rusije, s katerimi se je poznala tudi osebno, temveč tudi Bolgarka, ki je bila najbolj predana Sloveniji in slovenski kulturi in ki je niso za šalo klicali Slovenka. Pravzaprav nam je podatek o tem že leta 1938 podal France Bevk v kratkem, vendar bogatih, dragocenih in pozitivnih informacij polnem potopisu *Deset dni v Bolgariji*: »Elizabeta Bagrjana, ki jo v Sofiji na splošno imenujejo 'Slovenka', skoraj vsako leto prebije nekaj časa v Sloveniji; v svoji zadnji zbirki *Srce človeško* je priobčila tri sonete pod naslovom: *Slovenski večeri*.« Leta 1978 je Mladinska knjiga izdala njeno samostojno pesniško zbirko, eno redkih prevedenih knjig bolgarske poezije po koncu druge svetovne vojne. Leta 2011 je pri Študentski založbi izšla obsežna raziskava *Bagrjana in Slovenija*, ki sva jo napisala z ženo Ljudmilo Malinovo-Dimitrovo. V okviru te študije je objavljen tudi Bagrjanin celoten opus, posvečen Sloveniji. Njeni prvi knjigi *Večna*

¹⁰ Тодоров, Петко Ю (1980): За отношението на славяните към българската литература. *Събрани съчинения в четири тома*. Том 3. Статии. София: Български писател, 140–141.

in sveta (1927) sta sledili pesniški zbirki, ki sta izoblikovali njen izvorni pesniški izraz: *Mornarjeva zvezda* (1932) in *Srce človeško* (1936). V slednji je že opazna njena ljubezen do Slovenije in čustvena povezanost z deželo – z »zeleno oazo brezskrbnosti in počitka«, domovino Triglava, ajde in »mirnega naroda, v mukah zraslega«. Zasluge za zблиžanje Bagrjane s Slovenijo gre pripisati znanemu umetnostnemu zgodovinarju, diplomatu, pisatelju, kritiku in prevajalcu Izidorju Cankarju (1886–1958). Njuno poznanstvo, ki se je začelo leta 1932 v centru PEN v Ljubljani, je preraslo v dolgoletno prijateljstvo, ki se je ohranilo vse do njegove smrti. Posebej plodna v njunih medčloveških in ustvarjalnih odnosih so bila 30. leta, ko je Bagrjana (kot razlaga tudi France Bevk) skoraj vsako leto preživljala počitnice pri družini Cankar. V enem svojih poznih spominov piše: »Profesor Cankar je bil velik erudit. Izdal je deset knjig študij umetnosti. Njegova žena in njeni bratje so bili premožni, aristokrati. Pri njih sem bila v gosteh en mesec, v Vikrčah pri Ljubljani. Imeli so ogromno konjušnico, posebno hišo za lovske pse, s konji so hodili na lov. Kot v filmih. Doma so imeli celo krokodila ...«¹¹ Na drugem mestu dodaja: »Izidor Cankar [...] me je imel zelo rad. Umrl je z mojim imenom na srcu: 'Eh, Liza, Liza, moja Liza!' To je rekel in izdihnil, mi je napisala njegova negovalka, ko je umrl.«¹² Tudi v enem najtežjih trenutkov, ko sta Izidor Cankar in njegova žena Niča prebolevala smrt svoje triletno hčerkice Kajtimire, je bila pesnica tista, ki jima je bila najbližja. Deklica je navdihnila Bagrjano, da je leta 1938 izdala otroški ciklus *Zvezdice*. Nekaj prekrasnih lirskih pesmi je posvetila Cankarju, ta pa jih je nekaj prevedel, med njimi tudi mojstrovino *Večna*. Pri

¹¹ Bevk, France (1983): *Deset dni v Bolgariji. Potopisne črtice*. Gorizia: Unione editoriale Goriziana, 86.

¹² Malinova-Dimitrova, Ljudmila in Ljudmil Dimitrov (2011): *Bagrjana in Slovenija*. Ljubljana: Študentska založba, 138.

izdaji pesniškega zbornika *Slovanski poeti*, ki je izšel leta 1948 v Sofiji, je Bagrjana sodelovala z največjim številom prevodov iz slovenskega jezika, med prevedenimi pesniki pa so bili tudi Oton Župančič, Alojz Gradnik, Igo Gruden in Matej Bor.

Pozneje je v zborniku svojih izbranih prevodov, ki je izšel leta 1979, pesnica dodala še verze Ivana Cankarja, Mirana Jarca, Mileta Klopčiča in Ceneta Vipotnika. Zanimivo dejstvo v njeni biografiji kot tudi v zgodovini bolgarsko-slovenskih kulturnih vezi je njen portret, ki ga je narisal slikar Božidar Jakac leta 1933. Ob trideseti obletnici smrti Ivana Cankarja je bila na pobudo Elisavete Bagrjane 27. oktobra 1948 v narodnem gledališču v Sofiji uprizorjena drama *Kralj na Betajnovi*, in sicer v režiji Krsta Mirskega in prevodu Elisavete Bagrjane, kar je do sedaj edina Cankarjeva igra v bolgarščini. Pesnica je umrla v Sofiji 23. marca 1991, stara skoraj sto let.

Stefan Lazarov Kostov (1879–1939), tradicionalno skrajšano navajan in omenjan kot St. L. Kostov, je avtor šestih pomembnih del s področja etnologije, ki so rezultat preučevanja življenja zahodnih Bolgarov, in približno dvajsetih dramskih del, med katerimi je največ komedij. Med najbolj znane spadajo *Zlati rudnik* (1925), *Morska bolezen* (1929), *Novo pristanišče* (1931), *Kobilice* (1931) in *Komedija brez imena* (1938). Njegova najpomembnejša, za bolgarski gledališki repertoar klasična dela pa so *Golemanov* (1927), *Žensko carstvo* (1931) in *Vrač* (1933). Pomembno dejstvo v zgodovini slovensko-bolgarskih kulturnih odnosov je, da je bil St. L. Kostov skoraj 70 let edini bolgarski dramatik, ki so ga uprizarjali na slovenskih gledaliških odrih. Njegovo komedijo *Golemanov* so odigrali 7. junija 1934 v ljubljanski Drami v prevodu Rasta Pustoslemška in režiji Osipa Šesta, 21. januarja 1936 pa je bila v Mariboru premiera *Zlatega rudnika*, ki ga je prevedel Jan Šedivy,

režiral pa Jože Kovič. V gledališkem listu ljubljanskega gledališča je pisalo: »Prvič stopa na oder slovenskega gledališča bolgarski dramatik, in sicer eden onih, ki so si že pridobili pot preko domačih meja. Da bi bil ta začetek ugoden za vse, da bi zvedeli po ovinkih, da je tudi bolgarsko gledališče zvedelo o nas in o naši dramatici ...« O umetniški prepričljivosti tega dela pa je bilo rečeno: »V tem je vrlina Kostove kreativne sile. V teh momentih, ko pusti svojega junaka, da v mislih okusi slast oblasti, je izredno zanimiv in psihološko resničen.« Kot je bilo že omenjeno, je bila proza 30. let 20. stoletja zelo inovativna.

Najpomembnejši avtor tistega časa z domiselno poetiko in stilistični vrh bolgarske beletristike je bil Jordan Jovkov (1880–1937). Njegova dela slovenskemu bralcu niso neznana, čeprav so zadnja izšla že pred več kot pol stoletja. Takoj po pisateljevi smrti, leta 1938, je pri založbi Modra ptica v Ljubljani izšla samostojna izdaja njegove povesti *Žanjec*, ki jo je prevedel Alojzij Bolhar. Naša knjiga je natisnila cikel pripovedi *Domačija na meji*, ki ga je prevedel Živan Žun, leta 1950 in 1951 pa sta v založništvu SKZ drug za drugim luč sveta ugledala prevoda Alojzija Bolharja *Šibilj in druge novele* in Toneta Potokarja *Ko bi mogle govoriti*. Iz tega bi lahko sklepali, da je Jovkov slovenski publiki kot dramatik manj znan, toda dejstvo je, da imajo njegove drame skromnejšo umetniško vrednost.¹³

9. septembra leta 1944 je v Bolgariji začel svoj pohod komunistični režim, ki je na oblasti vztrajal do padca Berlinskega zidu leta 1989. To obdobje, za katerega so značilne ideološke prepovedi in politična represija ter cenzure, avtocenzure in druge diskriminatorne prakse, ki so nadzorovale kulturo, ni povsem enoznačno, zato

¹³ Огнянова, Елена, ред. (1995): *Нестинарска съдба*. София: Университетско издателство "Св. Климент Охридски", 147, 312.

je potrebna njegova pozorna racionalizacija brez emocij. Posebej pomembno je, da je po zaslugi razvoja elektronskih medijev in kina to najpodrobneje dokumentirano obdobje bolgarske kulture, kar ne samo pomaga pri njegovem pregledu, ampak ta pregled v veliki meri tudi omejuje. 45-letno komunistično upravljanje je imelo faze, ki so jih v glavnem določale politične težnje (vključno s kulturno politiko) Sovjetske zveze, pod vpliv katere je po usodnem srečanju Churchilla, Roosevelta in Stalina na Jalti med 4. in 11. februarjem 1945 s soglasno razdelitvijo Evrope med velike sile padla tudi Bolgarija. Ključni osebi na čelu države v tistem času sta bila Georgi Dimitrov (1882–1949), predsednik vlade od 1946 do 1949, in Todor Živkov (1911–1998), od 1954 do 1989 nezamenljiv prvi vodja. Dimitrov, v mednarodni javnosti znan kot heroj iz Leipziga, je oblast v Bolgariji prevzel po insceniranem referendumu novembra 1946, na katerem je zmagala ideja o »narodni republiki«, ustavna monarhija pa je propadla. Kot predsednik vlade je postavil osnove totalitarne države sovjetskega tipa in vodil nedosledno notranjo ter zunanjo politiko, ki je v prvi vrsti povezana z bolgarsko-jugoslovanskimi odnosi, ki so ostali napeti celo 20. stoletje. Živkov je nadaljeval skoraj isto politiko. Od oblasti se je poslovil 10. novembra leta 1989.

Med hladno vojno so bila kljub težkim in pogosto togim odnosom med Bolgarijo in Jugoslavijo v bolgarščino prevedena dela Antona Ingoliča, Franceta Bevka, proza Ivana Cankarja, roman *Visoška kronika* Ivana Tavčarja, zbornik slovenskih kratkih zgodb, izšla je samostojna pesniška zbirka Otona Župančiča, zbirka slovenskih ljudskih pravljic. Različne antologije predstavljajo pesmi Franceta Prešerna, Alojza Gradnika, Iga Grudna, Ceneta Vipotnika, Mateja Bora. Prav tako so bila med letoma 1945 in 1989 v slovenščino prevedena ključna dela iz bolgarske literature: romani *Tobak*

Dimitra Dimova, *Odklon srca* in *Na poti k sebi* Blage Dimitrove, *Sledovi ostanejo*, *Dogodek v tihih ulicah* in *Ponoči z belimi konji* Pavla Vežinova, *Dva v novem mestu* Kamena Kalčeva, povest *Ljubezna kraljična Sofija* Stojana Zagorčina, prvi otroški roman v bolgarski književnosti *Jan Bibijan: neverjetna doživetja nekega dečka* Elina Pelina in zbirka kratke proze *Jaz, ti, on* istega avtorja, avtorske pravljice Svetoslava Minkova, Angela Karalijčeva in Rana Bosileka, zbornik bolgarskih pravljic *Pirhi*, pa tudi *Rumena vrtnica* – izbor bolgarske poezije.

Za konec navajam seznam v slovenščino prevedenih del bolgarske književnosti in del slovenske književnosti, prevedenih v bolgarščino v obdobju po padcu berlinskega zidu.

1993:

Cvetka Lipuš, *Doba temnjenja*. Липуш, Цветка (1993): *Времето на здрача*. Поезия. Прев. Даря Хараланова. Пловдив: Пигмалион.

1995:

Žarko Petan, izbor pesmi. Петан, Жарко (1995): *Еврика! Не ме открий!* Поезия. Състав. Анелия Цанкова. Прев. Ганчо Савов, Анелия Цанкова. Габрово: Дом на хумора и сатирата.

2002:

Kajetan Kovič, izbor pesmi. Кович, Кайетан (2002): *Далечини*. Поезия. Прев. Кръстьо Станишев. София: ИК Агрипина.

2003:

Josip Osti, *Sarajevska knjiga mrtvih*. Ости, Йосип (2003): *Сараевска книга на мъртвите*. Поезия. Прев. Ганчо Савов. София: Балкани.

Aleš Šteger, *Kašmir*. Щегер, Алеш (2003): *Кашмир: избрани стихотворения*. Прев. Стефка Хрусанова. София: ПАН.

Drago Jančar, *Zvenenje v glavi*. Янчар, Драго (2003): *Звѣнтеж в главата*. Роман. Прев. Ганчо Савов. София: Стигмати.

2005:

Vida Mokrin-Pauer, pesmi. Мокрин-Пауер, Вида (2005): *Поезия*. Прев. Елена Томова. София: Карина-М.

Slavko Pregl, izbrana satirična proza. Прегъл, Славко (2005): *Всичко тече...* Прев. Ганчо Савов. София: Балкани.

Gospodinov, Georgi (2005): *Naravni roman*. Prev. Borut Omerzel. Ljubljana: Študentska založba.

2006:

Brane Mozetič, *Banalije*. Мозетич, Бране (2006): *Банални неща*. Стихове. Прев. Елена Томова. София: Карина М.

Radičkov, Jordan. *Kruto razpoloženje*. Prev. Eva Šprager. Ljubljana: Slovenska matica.

2007:

Zofka Kveder, *Ljubezen*. Кведер, Зофка (2007): *Любов*. Прев. Людмил Димитров. В: *Годишник на Театрален колеж "Любен Гройс"*, Година I, книжка 1., София: Фондация „Любен Гройс“, 77–93.

Морето. 15 български поети. = Morje: petnajst bolgarskih pesnikov (2007). Ur. Ljudmil Dimitrov. Prev. Ivana Angelova idr. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Vojčev, Hristo (2007): *Orkester Titanik*. Prev. Borut Omerzel. Gledališki list. Nova Gorica: SNG Nova Gorica.

2008:

Antologija bolgarske književnosti 1 (2008). Ur. Ljudmil Dimitrov. Prev. Ivana Angelova idr. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Tone Škrjanec, Vsakdo ima svoje sanje. Шкрърянец, Тоне (2008): *Всеки има своя блян*. Прев. Елена Томова. София: Карина-М.

Dimova, Teodora (2008): *Matere*. Prev. Kristina Sever. Ljubljana: Modrijan.

2009:

Antologija bolgarske književnosti 2 (2009). Ur. Ljudmil Dimitrov. Prev. Dimitar Anakiev idr. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Simon Gregorčič, *Hajdukova oporoka*. Грегорчич, Симон (2009): Заветът на хайдутина. Поема. Прев. Людмил Димитров. *Литературен вестник* бр. 3: 21–27.

Josip Osti, *Znova gradim hišo*. Ости, Йосип (2009): *Къща от език*. Поезия. Прев. Людмила Миндова. София: Алтера.

Leonidov, Rumen (2009): *Z vrha jezika*. Izbrane pesmi. Izbor in spremna beseda Ljudmil Dimitrov. Prev. Metod Čepar idr. Ljubljana: Študentska založba.

Savov, Gančo (2009): *Moja slovenska biografija. Past za sovražnike*. Prev. Eva Šprager in Borut Omerzel. Ljubljana: Slovenska matica.

Stefanov, Valeri (2009): *Izgubljena osla. Sedem zvitkov, posvečenih Animal Messianum*. Roman. Spremnа beseda Ljudmil Dimitrov. Prev. Borut Omerzel in Eva Šprager. Maribor: Hiša knjig, Založba KMŠ.

Todorov, Petko (2009): *Sončna svatba*. Idila. Prev. Domen Krvina in Matej Meterc. V: *Slovanske sončne zgodbe*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 31–40.

2010:

Ivan Dobnik, *Rapsodija v mrzli zimi*. Добник, Иван (2010): *Ралсодия в мразовитото време*. Стихове. Прев. Ганчо Савов. София: Балкани.

2011:

Antologija sodobne slovenske poezije. Людмил Димитров ред. (2011): *Тук глътка, там глътка. Съвременна словенска поезия*. Прев. Людмила Миндова idr. София: Факел.

Aleš, Šteger, *Kamen*. Щегер, Алеш (2011): *Единственият обитател на камъка*. Поезия. Прев. Людмил Димитров. София: Факел.

Drago Jančar, *Graditelj (mit o Dedalu)*: Янчар, Драго (2011): *Градителят. Митът за Дедал*. Роман. Прев. Ганчо Савов. София: Балкани.

Bagrjana, Elisaveta (2011): *Pesmi. V: Bagrjana in Slovenija*. Prev. Vera Albreht idr. Ljubljana: Študentska založba, 182–220.

Malinova-Dimitrova, Ljudmila, Ljudmil Dimitrov (2011): *Bagrjana in Slovenija*. Prev. Namita Subiotto in Metod Ćepar. Ljubljana: Őtudentska zaloųba.

2012:

Nataša Krambereger, *Nebesa v robidah*. Крамбергер, Наташа (2012): *Небеса в кълпините*. Роман. Прев.Ганчо Савов. Русе: МД Елиас Канети.

Josip Osti, *Sence kresnic*. Ости, Йосип (2012): *Ябълката на Сезан*. Поезия. Прев. Людмила Миндова. София: Панорама.

Josifova, Ekaterina (2012): *Zakaj peš*. Poezija. Prev. Namita Subiotto. Ljubljana: Őtudentska zaloųba.

Stratiev, Stanislav (2012): *Balkanski sindrom*. Prev. Namita Subiotto. Izbral in spremno besedo napisal Ljudmil Dimitrov. Ljubljana: LUD Literatura.

Őest bolgarskih dram: zbornik (2012). Prev. Sandra Oman idr. Izbor in spremna beseda Ljudmil Dimitrov. Sofija: Fakel.

2013:

Aleš Debeljak, izbor pesmi: Дебеляк, Алеш (2013): *Край на носталгията*. Поезия. Прев. Людмила Миндова. София: Издателство за поезия Да.

Antologija slovenske kratke proze 1990–2004: *За какво говорим? Словенска кратка проза 1990–2004*. Съставител Митя Чандър. Прев. Ева Шпрагер и Людмил Димитров. София: Факел.

Ljudmila Malinova-Dimitrova in Ljudmil Dimitrov, *Bagrjana v Sloveniji*. Малинова-Димитрова, Людмила, Людмил Димитров (2013): *Багрjana и Словения*. Документално изследване. София: Факел.

Slavko Pregl, *Srebro iz modre špilje*. Прегъл, Славко (2013): *Сребро от синята пещера*. Прев. Ганчо Савов. София: Емас.

Drago Janĉar, *To noĉ sem jo videl*. Янĉар, Драго (2013): *Тази нощ я видях*. Роман. Прев. Людмил Димитров. Редактор Людмила Малинова-Димитрова. София: Алтера.

2014:

Zalezujoč Godota, pet sodobnih slovenskih dram: *Дебнейки Годо. Пет съвременни словенски пиеси* (2014): Прев. Людмил Димитров, Иван Димитров. София: Факел.

Josip Pagliaruzzi, *Smrt carja Samuela*. Палиаруци Крилан, Йосип (2014): *Смъртта на Цар Самуил*. Поема. Прев. Людмил Димитров. София: Факел.

Antologija slovenske poezije. *Словенска поезия* (2014). Прев. Ганчо Савов. София: Балкани.

Stanka Hrastelj, izbor pesmi. Храстел, Станка. *Стихотворения*. Бележка и превод Людмил Димитров. София: Факел.

Popov, Alek (2014): *Misija London*. Roman. Prev. Eva Šprager. Ljubljana: Cankarjeva založba.

2015:

Evald Flisar, *Orazovales*. Флисар, Евалд (2015): *Наблюдателят*. Роман. Прев. Людмил Димитров. София: Нов Златорог.

Tomaz Šalamuin, *Kaj je kaj*. Шаламун, Томаж (2015): *Кой кой е*. Поезия. Прев. Людмила Миндова. София: Издателство за поезия Да.

Gospodinov, Georgi (2015): *Fizika žalosti*. Roman. Prev. Borut Omerzel. Ljubljana: Beletrina.

Landžev, Ivan (2015): *Pesmi*. Prev. Namita Subiotto. *Sodobnost* 79, 11: 1482–1490.

2016:

Anton Aškerc, *Rapsodije bolgarskega goslarja*. Ашкерц, Антон (2016): *Рапсодии на българския гуслар*. Поезия, проза, публицистика, писма. Превод и коментарен апарат Людмил Димитров, превод на прозата Иван Димитров. София: Факел.

Gabriela Babnik, *Sušna doba*. Бабник, Габриела (2016): *Сух период*. Роман. Прев. Виктория Менкаджиева. София: Прозорец.

Boris A. Novak, izbor. Новак, Борис А (2016): *Стихотворения*. Прев. Людмил Димитров. В: *Балканска роза. 13 писатели от Югоизточна Европа*. Антология. ПЕН България; Пловдив: ИК Хермес, 177–193.

Ivan Cankar, *Erotika*. Цанкар, Иван (2016): *Еротика*. Поезия. Съставителство, превод и коментарен апарат Людмил Димитров. София: Нов Златорог.

2017:

Vladimir Bartol, *Alamut*. Бартол, Владимир (2017): *Аламут*. Роман. Прев. Александра Ливен, Георги Стойчев. София: Парадокс.

Golob Anja, *Didaskalije k dihanju*. Голоб, Аня (2017): *Ела, тъга, ела...* Стихотворения. Прев. Людмил Димитров. София: Факел.

Mojca Kumerdej, *Temna snov*. Кумердей, Мойца (2017): *Тъмна материя*. Разкази. Прев. Ганчо Савов. София: Наука и изкуство.

2018:

Cvetka Bevč, *Potovci*. Бевц, Цветка (2018): *Странници*. Роман. Прев. Ганчо Савов. София: Метком.

Marinka Poštrak, izbor pesmi. Поштрак, Маринка (2018): *Седем стихотворения*. Прев. Людмил Димитров. София: Факел.

Ivan Cankar, *Izbrane drame*. Цанкар, Иван (2018): *Избрани пиеси*. Съставителство, предговор и бележки Людмил Димитров. Прев. Елисавета Багряна, Людмил Димитров. София: Факел.

Antologija literature Ivana Cankarja s prevodi v tuje jezike (2018). Ur. Ljudmil Dimitrov. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 79–111.

Parušev, Radoslav (2018): *Od znotraj*. Роман. Прев. Eva Šprager. Brezovica pri Ljubljani: KUD Police Dubove.

Petelinček kratkorepec in druge bolgarske ljudske o živalih (2018). Izbral Ljudmil Dimitrov. Прев. Magdalena Cvetkova idr. Ljubljana: Mladinska knjiga.

2019:

Goran Vojnović, *Jugoslavija moja dežela*. Войнович, Горан (2019): *Югославия, моя страна*. Роман. Прев. Лилия Мързликар. София: ISU.

Iztok Osojnik, izbor pesmi. Осойник, Изток (2019): *Не чети Дельоз на закуска*. Избрани стихотворения. Прев. Людмил Димитров. София: Ерго.

Ivan Sankar, *Podobe iz sanj*: Цанкар, Иван (2019): *Образи от сънищата*. Разкази. Прев. Ева Шпрагер et al. София: Силует.

Drago Jančar, *In ljubezen tudi*: Янчар, Драго (2019): *И любовта също*. Роман. Прев. Ганчо Савов. София: Метком.

Paskov, Viktor. *Balada za Georga Henycha*. Prev. Namita Subiotto. Ljubljana: Družina.

2020:

Drago Jančar, *Jouseov učenes*. Янчар, Драго (2020): *Ученикът на Джойс*. Разкази. Прев. Людмил Димитров. София: Колибри.

LJUDMIL DIMITROV, profesor ruske književnosti, nekdanji lektor bolgarskega jezika na Filozofski fakulteti UL, književni prevajalec iz slovenščine v bolgarščino in obratno, prejemnik Lavrinove diplome (2017), ki jo podeljuje Društvo slovenskih književnih prevajalcev, je bil gost Južnoslovanskega večera 28. maja 2019.